

KSZTAŁCENIE NA ODLEGŁOŚĆ W WYBRANYCH PAŃSTWACH EUROPEJSKICH

DOBROMIR DZIEWULAK

E-LEARNING IN SELECTED EUROPEAN COUNTRIES

The article looks at the development of e-learning in Czech Republic, Finland, France, Germany, Great Britain, Greece, Hungary, Lithuania, Norway, Poland, Portugal, Spain and Sweden. It begins with a brief overview of the definitions, history, advantages, as well as various approaches to e-learning services. Next, the author looks at the legal frameworks and challenges facing e-learning in the countries under review.

KSZTAŁCENIE NA ODLEGŁOŚĆ – ZARYS PROBLEMATYKI

Istotą kształcenia na odległość jest prowadzenie procesu nauczania w warunkach, gdy uczniowie oraz nauczyciele są oddaleni od siebie. Zamiast klasycznej, bezpośredniej interakcji nauczyciel–uczeń wprowadza się kontakt pośredni, który realizowany jest przy wykorzystaniu mediów elektronicznych (np. Internet, Intranet, Extranet, przekazy satelitarne, telewizja interaktywna) oraz dostępnych nośników zapisu (np. płyty CD i DVD).

Kształcenie na odległość nie jest zjawiskiem nowym, gdyż już ponad sto lat wcześniej wykorzystywano tę metodę w procesie nauczania-uczenia się przesyłając zwykłą pocztą materiały, podręczniki, książki i specjalistyczną prasę. Pierwsza szkoła korespondencyjna powstała w Anglii w 1840 r., następne w 1856 r. w Berlinie, 1860 r. – w USA, 1916 r. – w Polsce. Pierwsze ustawy o edukacji na odległość przyjęto w Norwegii w 1914 r.

W XX wieku wraz z upowszechnieniem radia, i w niedługim czasie telewizji, wprowadzono radiowe i telewizyjne programy edukacyjne. Pierwsze radio edukacyjne rozpoczęło działalność w latach dwudziestych w USA, a wykorzystane zostało na powszechną skalę w latach trzydziestych ubiegłego stulecia w Australii. Podobnie w Polsce, już na początku lat dwudziestych Polskie Towarzystwo Radiofoniczne i Wszechnica Radiowa nadawały cykliczne audycje w formie lekcji z historii Polski, literatury, sportu, wiedzy o świecie. Jako pierwszy, te-

lewizję dla potrzeb kształcenia na odległość wykorzystał w latach 1932–1937 stanowy Uniwersytet Iowa (USA) emitując kursy TV z zakresu higieny jamy ustnej oraz rozpoznawania konstelacji gwiazd. W Polsce telewizyjne kształcenie na odległość zainaugurowała w 1960 r. Wszechnica Telewizyjna. Pojawienie się komputerów w drugiej połowie XX wieku spowodowało powstanie zapotrzebowania na multimedialne programy edukacyjne, a współczesne elektroniczne nośniki przekazu, jak chociażby powszechny Internet, sprawiły że kształcenie na odległość zaczęło przeżywać swój renesans. Masowość Internetu zagwarantowała dotarcie do dużej grupy uczniów bez konieczności konstruowania dedykowanych infrastruktur technicznych przeznaczonych jedynie do realizowania celów dydaktycznych. Kształcenie przez Internet może więc zostać uznane za obowiązujący aktualnie paradygmat kształcenia na odległość. Niestety, umieszczenie w Internecie wyłącznie treści dydaktycznych nie gwarantuje sukcesu w edukacji. Idea kształcenia nie polega wyłącznie na dostarczaniu wiedzy, ale również na kontroli i wspomaganiu ucznia w procesie uczenia się. W przypadku kształcenia na odległość możliwe jest to jedynie poprzez wykorzystanie dedykowanych systemów informacyjnych takich jak: system do zarządzania szkoleniami – LMS (*Learning Management Systems*), system do zarządzania treścią szkoleniową – LCMS (*Learning Content Management System*), system do zarządzania komunikacją synchroniczną – LCS (*Life Communication System*), które umożliwiają przechowywanie

treści dydaktycznych, zarządzanie nimi i ich publikowanie, a także pozwalają na kompleksową obsługę całego procesu edukacyjnego od chwili zapisu na kurs, aż do jego ukończenia.

Przemiany technologiczne zachodzące w kształceniu na odległość wpłynęły także na ewolucję oferowanych sposobów nauczania. Wcześniej sposoby nauki na odległość miały charakter asynchroniczny, czyli taki, w którym nauczyciel i uczeń nie kontaktują się ze sobą w tym samym czasie i miejscu. Obecnie stosowana technologia pozwala już na nauczanie synchroniczne, czyli na komunikację w czasie rzeczywistym, tak jakby uczeń i nauczyciel siedzieli obok siebie, pomimo przebywania w różnych miejscach. Najpopularniejszym, stale udoskonalanym rozwiązaniem nauczania synchronicznego jest korzystanie z wirtualnych platform edukacyjnych, a zwłaszcza ze spersonalizowanej internetowej przestrzeni dydaktycznej, która w swym założeniu powinna dawać nauczycielom dostęp do zasobów e-nauczania, umożliwić bezpośrednią komunikację i współpracę z uczniami i innymi nauczycielami oraz umożliwić śledzenie postępów ucznia.

W chwili obecnej kształcenie na odległość jest najbardziej zaawansowaną technologicznie formą edukacji. W dzisiejszym szybko zmieniającym się świecie taka forma zdobywania wiedzy pozwala na ogromną redukcję kosztów, znacznie szybszy proces edukacji, łatwiejszy dostęp do szkoleń oraz szybką kontrolę i ocenę uczestników procesu szkoleniowego.

Wśród zalet nauczania na odległość wymienia się:¹

- dostępność bez względu na ograniczenia czasowe i lokalowe,
- indywidualizację tempa nauczania,
- mniejsze koszty nauki (brak zakwaterowania, dojazdów itp.),
- efektywność procesu edukacyjnego.

Wśród wad wskazuje się na:

- brak „żywego” kontaktu nauczyciel–uczeń,
- brak wystarczającego zaplecza technologicznego, które nie nadąża za potrzebami i oczekiwaniami uczestników kształcenia,
- niedobór odpowiednio przygotowanej kadry nauczycielskiej,
- brak przepisów w wielu krajach umożliwiających uznanie dyplomów uzyskanych w procesie kształcenia na odległość, jako formalnego potwierdzenia zdobytych uprawnień.

KSZTAŁCENIE NA ODLEGŁOŚĆ – POJĘCIA, SYNONIMY

Samo pojęcie kształcenia na odległość doczekało się w literaturze przedmiotu wielu synonimów, a także wielu prób zdefiniowania i opisanie tego zjawiska. W Polsce kształcenie na odległość określane bywa jako nauczanie na odległość, nauka na odległość, uczenie się na odległość, nauczanie lub uczenie się zdalne, edukacja zdalna, kształcenie zdalne, wirtualna edukacja, e-edukacja, e-nauczanie, e-kształcenie, edukacja telematyczna, kształcenie przez Internet, kształcenie z wykorzystaniem Internetu. Zjawisko kształcenia na odległość próbuje

¹ http://www.profesor.pl/mat/na9/pokaz_material_tmp.php?plik=na9/na9_m_piwonska_040113_1.php&id_m=8850.

się także opisywać wykorzystując pojęcia zapożyczone z języka angielskiego. Wśród nich najczęściej używanym w polskiej literaturze jest e-learning. Ponadto spotyka się distance education, distance learning, distance teaching, correspondence study, independent study, open education, teleteaching, teaching by network, telematic education, asynchronous learning, synchronous learning, distributed education, on-line learning, m-learning, CAL (Computer Aided Learning), CBT (Computer-Based Training), WBT (Web-Based Training).

KSZTAŁCENIE NA ODLEGŁOŚĆ – DEFINICJE

W literaturze przedmiotu zagadnienie kształcenia na odległość najczęściej definiowane jest jako metoda nauczania, która zamiast bezpośredniego kontaktu ucznia i nauczyciela (studenta i profesora) wykorzystuje kontakt pośredni. Uczyć się na odległość, oznacza opanować wiedzę samodzielnie bez udziału tradycyjnej formy lekcyjnej. Każdy uczestnik tego procesu wyznacza sobie (programuje) cel kształcenia dostosowany do swoich potrzeb oraz warunków i trybu swojego życia².

Inne definicje także podkreślają znaczenie prowadzenia procesu dydaktycznego w warunkach, gdy nauczyciele i uczniowie (studenci) są od siebie oddaleni (często znacznie). Odległość między nauczycielem i uczniem nie stanowi jednak przeszkody, gdyż sam proces dydaktyczny wykorzystuje – oprócz tradycyjnych sposobów komunikowania się – nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne tzw. TIK (*Information and Communication Technologies – ICT*) umożliwiające przesłanie w czasie rzeczywistym drogą elektroniczną głosu, obrazu, danych oraz dowolnych materiałów wizualnych³.

KLUCZOWE KOMPETENCJE W UCZENIU SIĘ PRZEZ CAŁE ŻYCIE

We współczesnych systemach oświatowych cele edukacyjne wyznaczane są z wykorzystaniem tzw. idei kompetencji i umiejętności. Zalecenia wydane przez Parlament Europejski i Radę w 2006 r. dotyczące kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie⁴ wyznaczają europejskie ramy edukacyjne w tej dziedzinie. Kompetencje kluczowe we współczesnym kształceniu ustawicznym – w tym także realizowanym w kształceniu na odległość – to połączenie wiedzy, umiejętności i odpowiednich postaw odniesione do konkretnych sytuacji. Są one szczególnie pomocne w kształtowaniu rozwoju osobistego, potrzeb samorealizacji, bycia aktywnym obywatelem i budowaniu umiejętności umożliwiających zdobycie zatrudnienia.

Do kluczowych kompetencji edukacyjnych zalicza się⁵:

- porozumiewanie się w języku ojczystym,
- porozumiewanie się w językach obcych,

² S. Juszczak, *Edukacja na odległość. Kodyfikacja pojęć, reguł i procesów*, Warszawa 2002, s. 124.

³ M.J. Kubiak, *Wirtualna edukacja*, Warszawa 2000, s. 11.

⁴ Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2006/962/WE z 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (Dz.Urz. L 394 z 30 grudnia 2006 r.).

⁵ http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/lifelong_learning/c11090_pl.htm.

- kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne,
- kompetencje informatyczne,
- umiejętność i zdolność konsekwentnego uczenia się,
- kompetencje społeczne i obywatelskie,
- kompetencje związane z przedsiębiorczością,
- kompetencje z obszaru świadomości i ekspresji kulturowej.

Uważa się, że osoby, które w szczególności powinny nabyć kluczowe kompetencje to młodzi ludzie kończący obowiązkową edukację oraz osoby dorosłe podlegające kształceniu ustawicznemu. Nie dziwi więc, że we współczesnym świecie, w którym komputer stał się częścią składową naszego codziennego życia, edukacja młodzieży oraz kształcenie ustawiczne dorosłych coraz powszechniej realizuje model kształcenia na odległość z wykorzystaniem wszelkich dostępnych technologii informacyjnych i komunikacyjnych.

Poniżej przedstawiono syntetyczne informacje na temat kształcenia na odległość w wybranych krajach europejskich.

KSZTAŁCENIE NA ODLEGŁOŚĆ W WYBRANYCH KRAJACH

POLSKA

W Polsce regulacje prawne dotyczące kształcenia na odległość można znaleźć w Ustawie o systemie oświaty, Ustawie – prawo o szkolnictwie wyższym i Rozporządzeniu ministra nauki i szkolnictwa wyższego w sprawie warunków, jakie muszą być spełnione, aby zajęcia dydaktyczne na studiach mogły być prowadzone z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość.

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 r. nr 256, poz. 2572, ze zm.) w art. 68a pkt 3 określa, że kształcenie ustawiczne może być prowadzone jako stacjonarne lub zaoczne, a także z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość.

Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. nr 164 poz. 1365, ze zm.) w art. 164 pkt 3 stanowi, że zajęcia dydaktyczne na studiach mogą być prowadzone także z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość.

Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa wyższego z 25 września 2007 r. w sprawie warunków, jakie muszą być spełnione, aby zajęcia dydaktyczne na studiach mogły być prowadzone z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość w par. 1 określa, że zajęcia dydaktyczne mogą być prowadzone z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość na wszystkich kierunkach studiów, przy uwzględnieniu ich specyfiki, na wszystkich poziomach kształcenia na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych. W Rozporządzeniu z 2 listopada 2011 r. zmieniającym wcześniejsze rozporządzenie w sprawie warunków, jakie muszą być spełnione, aby zajęcia dydaktyczne na studiach mogły być prowadzone z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość, § 5 pkt 1 stanowi, że liczba godzin zajęć dydaktycznych na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych, prowadzonych z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość, nie może być większa niż 60% ogólnej liczby godzin zajęć dydaktycznych określonych w programach kształcenia dla poszczególnych kierunków studiów oraz poziomów kształcenia. Zgodnie

z § 5 pkt 2 Rozporządzenia określa, że metody i techniki kształcenia na odległość, w tym wirtualne laboratoria, mogą mieć jedynie charakter wspomagający wobec kształcenia praktycznego (np. zajęcia laboratoryjne, terenowe, warsztatowe) wymagającego bezpośredniego udziału nauczycieli akademickich i studentów.

W Polsce kształcenie na odległość rozwija się dwutorowo – w środowisku biznesu i w szkolnictwie, zwłaszcza wyższym.

Zainteresowanie biznesu kształceniem na odległość wynika najczęściej z potrzeb przeszkolenia dużej liczby pracowników firm i jednoczesnego ograniczenia kosztów takiej edukacji. Należy więc przypuszczać, że e-learning coraz bardziej będzie wpływał na strategiczny rozwój przedsiębiorstw wymuszając wprowadzanie nowych technologii edukacyjnych, wykorzystywanie platform edukacyjnych oraz tworzenie wirtualnych i mobilnych miejsc pracy.

W obszarze szkolnictwa podstawowego, średniego i pomatrułnego najczęściej oferowanymi szkoleniami e-learningowymi są kursy informatyczne, językowe, przygotowujące do matury lub podnoszące kwalifikacje zawodowe. Na poziomie akademickim kształcenie na odległość pozostaje w gestii poszczególnych uczelni i coraz częściej przybiera formy bardziej otwarte skierowane do środowisk pozaakademickich. Wśród najbardziej znanych w Polsce ośrodków kształcenia na odległość jest COME – Centrum Otwartej i Multimedialnej Edukacji Uniwersytetu Warszawskiego, OKNO – Ośrodek Kształcenia na Odległość Politechniki Warszawskiej, PUW – Polski Uniwersytet Wirtualny, Centrum Zdalnego Nauczania Uniwersytetu Jagiellońskiego, Centrum e-learningu AGH w Krakowie, CREN – Centrum Rozwoju Edukacji Niestacjonarnej Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

Centrum Otwartej i Multimedialnej Edukacji (COME) jest ogólnouniwersytecką jednostką Uniwersytetu Warszawskiego. Powstało z przekształcenia Studium Kształcenia Otwartego na podstawie uchwały Senatu Uniwersytetu Warszawskiego z dnia 23 czerwca 1999 r. Misją COME jest rozszerzanie dostępu do edukacji uniwersyteckiej. Do głównych zadań COME należy:

- promowanie i koordynowanie działań Uniwersytetu w zakresie edukacji z wykorzystaniem Internetu,
- przygotowywanie i prowadzenie kursów przez Internet,
- organizacja i rozwijanie systemu obsługi edukacji przez Internet,
- dostarczanie usług edukacyjnych przeznaczonych dla osób dorosłych, niezależnie od ich wykształcenia i miejsca zamieszkania,
- prowadzenie prac badawczych nad edukacją zdalną z wykorzystaniem technologii TIK,
- przygotowywanie kadry dydaktycznej Uniwersytetu zgodnie z wymaganiami stawianymi przez nowe formy edukacyjne,
- współpraca z Uniwersytetem Otwartym⁶ w części dotyczącej kursów przez Internet,
- współpraca z ośrodkami realizującymi podobne zadania w kraju i za granicą.

Ośrodek Kształcenia na Odległość Politechniki Warszawskiej (OKNO) prowadzi kształcenie na odległość z wykorzystaniem tzw. modelu SPRINT opartego na metodzie stosowanej przez *Open University* w Wielkiej Brytanii i *FernUniversität* w Niemczech. Zastosowany model oparty jest na założeniu,

⁶ <http://www.uo.uw.edu.pl>.

że studiując na odległość student ma możliwość samodzielnego określania czasu, miejsca i tempa studiowania. Model SPRINT wykorzystuje najnowsze osiągnięcia telekomunikacji, informatyki i technik multimedialnych oferując zajęcia dydaktyczne w trzech najważniejszych postaciach: kształcenie multimedialne, zajęcia laboratoryjne na uczelni, pisanie pracy dyplomowej (postępy prac nad projektami dyplomowymi prezentowane są na specjalnym wirtualnym seminarium dyplomowym, a praca dyplomowa prezentowana jest przez studenta w trakcie egzaminu, przed „żywą komisją”).

Polski Uniwersytet Wirtualny (PUW) uruchomił pierwsze kierunki studiów on-line w październiku 2002 r. Aktualnie uczelnia posiada w swojej ofercie studia licencjackie, studia magisterskie i studia podyplomowe oraz kursy przez Internet. PUW zajmuje się promowaniem w Polsce nowoczesnych metod kształcenia e-learningu.

Centrum Zdalnego Nauczania Uniwersytetu Jagiellońskiego to uczelniana jednostka pozawydziałowa, której celem jest promocja e-learningu akademickiego, wspieranie rozwoju nowych form i metod dydaktycznych na uniwersytecie oraz udzielanie pomocy wykładowcom w projektowaniu i prowadzeniu zajęć przez Internet. Do głównych zadań Centrum należy: prowadzenie szkoleń (w tym w zakresie obsługi uczelnianej platformy zdalnego nauczania), realizacja zajęć za pośrednictwem Internetu, tworzenie multimedialnego serwisu poświęconego e-learningowi (informacji na temat bezpłatnych e-materiałów, funduszy unijnych oraz konferencji). Centrum prowadzi konsultacje dla nauczycieli wykorzystujących Internet w nauczaniu i doradza jak opracować programy nauczania do kształcenia prowadzonego przez Internet. Jest członkiem Stowarzyszenia e-Learningu Akademickiego i Seminarium Praktyków e-Edukacji. Interesującą inicjatywą Centrum jest Jagiellońskie Kompendium e-Edukacji – internetowy leksykon na temat różnych aspektów dydaktycznych, technologicznych i organizacyjnych e-nauczania.

Centrum Rozwoju Edukacji Niestacjonarnej Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie (CREN) jest jednostką pozawydziałową SGH. Głównym celem Centrum jest organizowanie działalności uczelni w zakresie rozwoju nauczania przez Internet, prowadzenie szkoleń i kursów dla pracowników SGH oraz instytucji zewnętrznych.

Do najważniejszych zadań CREN SGH należy:

- inicjowanie, inspirowanie i organizowanie projektów w dziedzinie edukacji niestacjonarnej i kształcenia ustawicznego,
- prowadzenie punktu informacyjnego o realizowanych w SGH projektach w zakresie edukacji niestacjonarnej oraz ich promocja,
- organizowanie prac badawczych w zakresie edukacji niestacjonarnej i kształcenia ustawicznego,
- prowadzenie uczelnianej platformy nauczania przez Internet (tworzenie i promocja programów nauczania, opracowywanie odpowiednich narzędzi i metod dydaktycznych, wspomaganie indywidualnych inicjatyw oraz koordynacja ofert dydaktycznych pracowników, tworzenie i administrowanie multimedialną bazą podręczników i innych materiałów dydaktycznych),
- organizowanie seminariów i konferencji w zakresie nauczania przez Internet i kształcenia ustawicznego,
- prowadzenie redakcji uczelnianego pisma „e-mentor”. Pismo koncentruje się na zagadnieniach związanych

z e-learningiem, zarządzaniem wiedzą, e-biznesem, kształceniem ustawicznym – w tym na metodach, formach i programach kształcenia,

- wydawanie i udostępnianie innych publikacji w zakresie nauczania przez Internet i kształcenia ustawicznego,
- współpraca z krajowymi i zagranicznymi ośrodkami zajmującymi się nauczaniem przez Internet i kształceniem ustawicznym,
- administrowanie uruchomionymi projektami edukacyjnymi, w tym prowadzenie rozliczeń z ich uczestnikami oraz wydawanie stosownych świadectw.

CZECHY

W Republice Czeskiej podstawowe regulacje prawne dotyczące kształcenia na odległość znajdują się w trzech ustawach – o edukacji, o szkolnictwie wyższym oraz o weryfikacji i uznawaniu wyników kształcenia.

Ustawa o edukacji⁷ (Ustawa nr 561/2004) w art. 25 określa, że kształcenie na poziomie szkoły średniej i wyższej zawodowej może być organizowane w trybie dziennym lub wieczorowym, jak również w formie e-learningu, kształcenia na odległość lub w formach łączonych. Ustawa wskazuje na równorzędność wszystkich tych form kształcenia i podaje ich definicje:

- e-learning – jako samodzielna edukacja pobierana przy zastosowaniu technologii informacyjnych, również uzupełniona o indywidualne konsultacje;
- kształcenie na odległość rozumiane jest jako samodzielna edukacja (uzupełniona o indywidualne konsultacje naukowe) w wymiarze 200–220 godzin w ciągu całego roku szkolnego;
- łączone formy kształcenia – jako edukacja odbywająca się we wszystkich możliwych trybach i formach.

Czas trwania kształcenia w trzech powyższych formach może być dłuższy maksymalnie o jeden rok w stosunku do czasu trwania kształcenia prowadzonego w trybie stacjonarnym.

Ustawa o szkolnictwie wyższym⁸ (Ustawa nr 111/1998) w art. 44 określa trzy możliwe formy kształcenia: kształcenie w formie stacjonarnej, na odległość oraz kształcenie łączące obie te formy.

Dyplomy kwalifikacji zawodowych uzyskane w Czechach w ramach kształcenia na odległość mogą być uznane za równorzędne z uzyskanymi w procesie kształcenia klasycznego, co zapewnijają przepisy Ustawy o weryfikacji i uznawaniu wyników kształcenia⁹ (Ustawa nr 179/2006).

FINLANDIA

Kształcenie na odległość realizowane jest w Finlandii na podstawie Ustawy nr 629/1998 o szkolnictwie średnim II stop-

⁷ <http://www.msmt.cz/areas-of-work/act-no-561-the-education-act?lang=2>.

⁸ <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakon-c-111-1998-sb-o-vysokych-skolach>.

⁹ <http://www.msmt.cz/dokumenty/zakon-c-179-2006-sb-o-overovani-a-uznavani-vysledku-dalsiho-vzdelavani-a-o-zmene-nekterych-zakonu-1>.

nia oraz Rozporządzeń nr 810/1998 i 955/2002 w sprawie celów kształcenia na poziomie szkoły średniej II stopnia i rozkładu godzin lekcyjnych¹⁰.

W Finlandii kształcenie na odległość na poziomie szkoły średniej II stopnia (ponadgimnazjalnej) skierowane było pierwotnie do uczniów dorosłych, a w ostatnich latach stało się także alternatywą edukacyjną dla uczniów realizujących obowiązki szkolne. Prognozy demograficzne Finlandii wskazują na znaczne zmniejszenie się liczby uczniów na poziomie szkoły podstawowej i szkoły średniej. Malejąca liczba uczniów powoduje likwidowanie placówek szkolnych, a w konsekwencji trudniejszy dostęp do edukacji. Zmiany te stanowią prawdziwe wyzwanie dla sieci instytucji oświatowych, które próbują dostosować się do nowej sytuacji, tak aby zapewnić gwarantowany prawem dostęp do edukacji wszystkim młodym ludziom, bez względu na ich miejsce zamieszkania, język czy sytuację finansową. Jednym z kluczowych środków do osiągnięcia tego celu jest wykorzystanie nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych, e-learningu i kształcenia na odległość.

W ramach kształcenia na odległość uczeń lub słuchacz dorosły realizuje ustawową podstawę programową, która określa przedmioty i liczbę godzin. W celu odbycia takiego kształcenia, powinien zgłosić się do placówki prowadzącej kształcenie na odległość na poziomie szkoły średniej II stopnia, a następnie, przy pomocy indywidualnego opiekuna oraz nauczycieli poszczególnych przedmiotów, ułożyć indywidualny harmonogram swojej nauki. Tak zaplanowany harmonogram realizowany jest pod nadzorem nauczycieli w formie kształcenia na odległość. Uczeń lub słuchacz ma do swojej dyspozycji drukowane podręczniki i inne materiały w formie papierowej, specjalne programy do uczenia się na odległość z wykorzystaniem radia, telewizji, płyt CD, poczty elektronicznej, materiałów internetowych i pomocy on-line.

Wśród głównych celów kształcenia na odległość na poziomie szkoły średniej II stopnia wskazuje się:

- stworzenie, głównie osobom dorosłym, możliwości zdobycia wykształcenia na poziomie szkoły średniej II stopnia i przystąpienia do egzaminu maturalnego;
- rozszerzenie możliwości kształcenia i podwyższania kwalifikacji (wiedzy i umiejętności) społeczeństwa w celu ułatwienia dostępu do globalnego międzynarodowego rynku pracy;
- rozwinięcie współpracy między szkołami średnimi, szkołami zawodowymi, organami administracji oświatowej a przemysłem i handlem (także branżą technologii komunikacyjnych) i stworzenie materiałów do kształcenia na odległość przy użyciu technologii komunikacyjnych;
- stworzenie/rozwinięcie i rozpowszechnianie metod kształcenia na odległość i użycia technologii informacyjno-komunikacyjnych w edukacji dla szkół średnich.

Obok kształcenia na odległość realizowanego na szczeblu szkoły średniej bardzo popularną formą edukacji w Finlandii jest wykorzystanie e-learningu w kształceniu ustawicznym dorosłych organizowanym głównie przez Centra Kształcenia Ustawicznego przy uniwersytetach otwartych. Głównym celem takiego kształcenia jest zapewnienie osobom dorosłym, posiadającym już wykształcenie w danej dziedzinie, możliwości aktualizowania swojej wiedzy oraz zdobycia nowych kwalifi-

fikacji zawodowych. Ponad 1/3 wszystkich kursów oferowanych przez Centra Kształcenia Ustawicznego realizowana jest przy zastosowaniu kształcenia na odległość.

FRANCJA

Francuska Ustawa oświatowa¹¹ w artykule L.131-2 stanowi, że kształcenie na odległość we Francji ma zapewnić przede wszystkim dostęp do edukacji dzieciom, które nie mogą uczęszczać do szkół i żadnych innych placówek. Instytucją odpowiedzialną za realizację tego przepisu zapisu jest Krajowe Centrum Kształcenia na Odległość – CNED¹² (*Centre national d'enseignement à distance*) podległe Ministerstwu Edukacji Narodowej. Oferuje ono korespondencyjne kursy i szkolenia oparte na nowoczesnych technologiach komunikacyjnych. Wśród propozycji edukacyjnych znajduje się kształcenie adresowane do uczniów szkół podstawowych i średnich niemogących z różnych przyczyn uczęszczać do szkoły, a także kształcenie skierowane do osób dorosłych (studia magisterskie, licencjackie, biznesowe, księgarskie, itd.). CNED wykorzystuje nowe technologie informacyjno-komunikacyjne, ale również tradycyjne metody kształcenia na odległość organizując wykłady, seminaria i spotkania studentów z wykładowcami – zwłaszcza gdy kształcenie prowadzi do uzyskania wyższych kwalifikacji zawodowych. Jednym z innowacyjnych programów stworzonych przez CNED jest „elektroniczny kampus” umożliwiający użytkownikom korzystanie ze wszystkich usług dostępnych w prawdziwym kampusie takich jak: biblioteka, poradnictwo zawodowe, dokumentacja programów nauczania, przebiegu studiów, ewaluacji studentów i wykładowców, itd. CNED oferuje również kursy przygotowawcze do egzaminów na wszystkie kategorie określone w ścieżce zawodowej nauczyciela i personelu administracyjnego w krajowym systemie edukacji, a także – w porozumieniu z innymi podmiotami – organizuje kursy przygotowujące do egzaminów konkursowych związanych z ubieganiem się o stanowiska w administracji rządowej.

CNED posiada także szeroką ofertę kursów i szkoleń skierowanych m.in. dla osób bezrobotnych, odbywających staże, przygotowujących się do egzaminów podwyższających specjalistyczne kwalifikacje, itp. Prowadzi specjalne kursy dla potrzeb dużych przedsiębiorstw i instytucji, w tym np. dla wojska, kolei francuskich (SNCF) czy prywatnych korporacji. Dodatkowo Krajowe Centrum Kształcenia na Odległość uczestniczy w procesie reformowania francuskiego systemu szkolnictwa wyższego, które od kilku lat podlega zmianom strukturalnym.

CNED jest *de facto* jedyną placówką publiczną we Francji realizującą z takim rozmachem i w tylu wymiarach ideę kształcenia ustawicznego w formie kształcenia na odległość przez całe życie – od dzieciństwa przez wiek dojrzwały, aż do okresu starości.

GRECJA

Kształcenie na odległość stanowi w Grecji istotne uzupełnienie krajowego systemu szkolnictwa wyższego. Szczegółne

¹⁰ <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980629>.

¹¹ Code de l'education: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?idArticle=LEGIARTI000006525778&idSectionTA=LEGISCTA000006182465&cidTexte=LEGITEXT000006071191&dateTexte=20100430>.

¹² <http://www.cned.fr>.

znaczenie odgrywa także w kształceniu dorosłych, które realizowane jest w ramach edukacji ustawicznej.

Szkoły wyższe w Grecji podzielone są na dwie grupy. Do pierwszej grupy należą 24 państwowe uniwersytety, politechniki, wyższe szkoły artystyczne oraz kształcący na odległość Otwarty Uniwersytet Hellenistyczny – ΕΑΠ (*Elliniko Anoikto Panepistimio*). Do drugiej – 16 wyższych szkół technicznych (*Technologika Ekpaideftika Idrymata*) – nastawionych na umiejętności praktyczne i współpracę z biznesem. Młodzi ludzie mogą również studiować w kilkudziesięciu wyższych szkołach zawodowych, oferujących m.in. kierunki związane z turystyką i administracją. Na wszystkich poziomach szkolnictwa wyższego istnieje możliwość kształcenia na odległość.

Podstawowe akty prawne dotyczące kształcenia na odległość to:

- Ustawa nr 3369/2005 o systematyzacji uczenia się przez całe życie i innych typach kształcenia¹³. Akt powołuje, między innymi, Ośrodek Kształcenia Ustawicznego na Odległość działający pod nadzorem Ministerstwa Edukacji, Kształcenia Ustawicznego i Spraw Religijnych;
- Ustawa nr 2083/1992 o modernizacji szkolnictwa wyższego¹⁴. Akt ten stanowi podstawę utworzenia Otwartego Uniwersytetu Hellenistycznego – oficjalnej instytucji realizującej w Grecji ideę kształcenia przez całe życie. Przepisy dotyczące Greckiego Uniwersytetu Otwartego zostały kilkakrotnie znowelizowane ustawą nr 2817/2000 o edukacji osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz innych formach kształcenia oraz Ustawą nr 3027/2002 o organizacji budynków szkolnych w szkolnictwie obowiązkowym, szkolnictwie wyższym i innych formach kształcenia.

HISZPANIA

Polityka oświatowa Hiszpanii od początku XXI wieku skupia się przede wszystkim na poprawie jakości i efektywności kształcenia realizowanego poprzez wzrost jakości kształcenia nauczycieli oraz zapewnienie wszystkim uczącym się swobodnego dostępu do technologii informacyjno-komunikacyjnych. Powszechne wykorzystanie nowoczesnych technologii TIK ułatwiło uczniom i osobom dorosłym dostęp do wyższych szczebli kształcenia oraz umożliwiło upowszechnienie idei kształcenia ustawicznego. Hiszpańska Ustawa o edukacji¹⁵ wskazuje kształcenie na odległość jako ważne narzędzie tworzenia środowiska otwartej nauki umożliwiające obywatelom szeroki dostęp do oświaty z wykorzystaniem atrakcyjnych i zrozumiałych przez współczesne społeczeństwo form uczenia się. W efekcie kształcenie na odległość stało się ważnym narzędziem wspierania idei aktywnego i świadomego obywatelstwa, równości szans i spójności społecznej. Ma także pomóc w zmianie mentalności społecznej zachęcając innowacyjnymi metodami dydaktycznymi do ustawicznego kształcenia jako procesu trwającego przez całe życie człowieka.

¹³ http://www.dsanet.gr/Epikairothta/Nomothesia/n3369_05.htm.

¹⁴ http://www.poseedip.tuc.gr/fileadmin/users_data/poseedip/N_2083_1992.pdf.

¹⁵ Ley Orgánica 2/2006, de 3 de mayo, de Educación. http://www.boe.es/aeboe/consultas/bases_datos/doc.php?id=BOE-A-2006-7899.

Ustawa o edukacji zapewnia:

- uczniom, studentom i słuchaczom, którzy z różnych względów nie mogą uczęszczać regularnie do szkoły, na uczelnię lub kurs prawo do edukacji w formie kształcenia na odległość lub gwarantuje inne wsparcie uwzględniające specjalne potrzeby edukacyjne uczącego się;
- możliwość nauki wybranego przedmiotu w innej szkole lub w formie kształcenia na odległość jeśli wybór i zakres przedmiotów wykładanych w danej szkole są niewystarczające w stosunku do potrzeb uczących się;
- włączenie kształcenia na odległość do szkół prowadzących naukę hiszpańskiego języka urzędowego (konstytucja Hiszpanii stanowi, że *“kastylijski jest hiszpańskim urzędowym językiem państwa”*);
- organizację i prowadzenie edukacji dorosłych w trybie stacjonarnym lub na odległość w oparciu o zasady samodzielnego uczenia się, doświadczenia, potrzeby i zainteresowania słuchaczy;
- edukację na poziomie szkolnictwa policealnego na bazie kształcenia na odległość i w oparciu o najnowsze technologie informacyjno-komunikacyjne.

Jedną z najważniejszych instytucji zajmujących się w Hiszpanii problematyką kształcenia na odległość jest Centrum Innowacji i Rozwoju Kształcenia na Odległość – CIDEAD (*Centro para la Innovación y Desarrollo de la Educación a Distancia*) utworzone na mocy Dekretu nr 1180 z 1992 r¹⁶.

CIDEAD¹⁷ organizacyjnie podlega Ministerstwu Edukacji, a jego misją jest organizacja i koordynacja kształcenia na odległość na szczeblu krajowym. Do zadań Centrum Innowacji i Rozwoju Kształcenia na Odległość należy: ułatwianie dostępu do edukacji zarówno osobom dorosłym, jak dzieciom i młodzieży w wieku szkolnym, które ze względów osobistych, społecznych, geograficznych lub innych nie mogą regularnie uczęszczać do szkoły. CIDEAD prowadzi kształcenie na poziomie szkoły podstawowej, średniej I i II stopnia, kształcenie zawodowe, naukę języka urzędowego oraz edukację ustawiczną dorosłych. Nauczanie odbywa się z wykorzystaniem odpowiednio zaadaptowanych programów edukacyjnych i multimedialnych materiałów dydaktycznych, doradczych i pomocniczych. Popularność kształcenia na odległość sprawia, iż przewiduje się że w najbliższej przyszłości doskonalenie zawodowe nauczycieli specjalizujących się w zakresie aplikacji narzędzi TIK w procesie dydaktycznym będzie odbywać się wyłącznie w systemie kształcenia *online*.

Ze względu na specyfikę hiszpańskiego systemu edukacji, który jest systemem silnie zdecentralizowanym, co oznacza zróżnicowanie obowiązujących regulacji i stopnia zaawansowania realizacji kształcenia na odległość w poszczególnych Wspólnotach Autonomicznych, CIDEAD na mocy odpowiednich uzgodnień współpracuje z poszczególnymi Wspólnotami. Współpraca dotyczy przede wszystkim upowszechnienia oferty edukacji na odległość dla dorosłych. Dzięki tym staraniom udało się stworzyć we Wspólnotach Autonomicznych

¹⁶ Real Decreto 1180/1992, de 2 de octubre, por el que se crea el Centro para la Innovación y Desarrollo de la Educación a Distancia: http://www.boe.es/aeboe/consultas/bases_datos/doc.php?id=BOE-A-1992-23316.

¹⁷ <http://cidead.cnice.mec.es>.

się szkolnictwa podstawowego i średniego dla dorosłych działającą w trybie kształcenia na odległość.

Kształcenie na odległość funkcjonuje w Hiszpanii także w obszarze szkolnictwa wyższego. Instytucją specjalizującą się tym segmentem oświaty jest Narodowy Uniwersytet Kształcenia na Odległość – UNED (*Universidad Nacional de Educación a Distancia*) powołany na mocy Dekretu nr 2310/1972 z 1972 r.¹⁸. UNED jest krajowym uniwersytetem publicznym podległym Ministerstwu Edukacji i Nauki¹⁹. Posiadając zarejestrowanych 250 tys. studentów i słuchaczy jest największym uniwersytetem tego typu w Hiszpanii i drugim co do wielkości w Europie po Open University w Wielkiej Brytanii. Specjalizuje się w kształceniu na odległość. Jego oferta edukacyjna obejmuje 27 kierunków kształcenia w ramach Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego, 49 kierunków kształcenia magisterskiego, 44 programy studiów doktoranckich oraz ponad 600 kursów umożliwiających rozwój zawodowy. Realizując zadania edukacyjne łączy klasyczną dydaktykę z wykorzystaniem nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych oferując wirtualne kursy realizowane za pośrednictwem Internetu, telewizji edukacyjnej i programów radiowych.

W ramach UNED ważną działalność w obszarze kształcenia na odległość prowadzi Uniwersytecki Instytut Kształcenia na Odległość – IUED (*Instituto Universitario de Educación a Distancia*)²⁰. Do najważniejszych zadań instytutu należy szkolenie nauczycieli, ocena materiałów i metod dydaktycznych, promowanie badań edukacyjnych i innowacyjności w obszarze kształcenia na odległość.

LITWA

Kształcenie na odległość stanowi na Litwie ważny segment krajowego systemu edukacji, a jego znaczenie dla polityki oświatowej państwa znalazło swój wyraz w wielu aktach prawnych.

Litewska Ustawa o edukacji (*Švietimo Įstatymo*)²¹ z 1991 r. (nowelizowana w 2010 r.) wskazuje kształcenie na odległość jako jedną z form nauki wykorzystywanych na różnych poziomach edukacji, a zwłaszcza w realizacji kształcenia ustawicznego. W art. 32 Ustawa zobowiązuje placówki szkolnictwa zawodowego, policealnego i wyższego do zapewnienia osobom uczącym się i jednocześnie pracującym dostępu do edukacji z wykorzystaniem kształcenia na odległość. W przypadku zapotrzebowania społecznego na inne formy kształcenia litewskie ministerstwo oświaty może tworzyć szkoły zawodowe dla dorosłych w trybie np. kształcenia na odległość.

Ustawa o pozaformalnym kształceniu dorosłych²² (*Neformaliojo Suaugusiųjų Švietimo Įstatymas*) z 1998 r. (nowelizowa-

na w 2010 r.) wymienia w art. 5 główne formy kształcenia dorosłych, do których zalicza różne kursy krótkie, długie, dzienne, wieczorowe oraz kształcenie na odległość.

W Ustawie o szkolnictwie wyższym i badaniach naukowych²³ (*Mokslo Ir Studijų Įstatymas*) z 2009 r. m.in. art. 47, 50, 55 i 70 uwzględniają *implicite* kształcenie na odległość jako jedną z form kształcenia wyższego. Zgodnie z realizowaną na Litwie strategią uczenia się przez całe życie w większości szkół wyższych funkcjonują Ośrodki Kształcenia na Odległość, których celem jest rozwijanie szkolnictwa wyższego i ustawicznego prowadzonego w oparciu o technologie TIK. Uważa się, że nowe technologie służą rozwojowi kształcenia pozaformalnego, ustawicznego oraz na odległość, a tym samym upowszechniają na niespotykaną dotąd skalę dostęp do edukacji i nowoczesnych form uczenia się i nauczania. Coraz szersze zastosowanie nowoczesnych technologii i zwiększające się wymagania edukacyjne studentów zmuszają kadre dydaktyczną do nieustannego podwyższania kwalifikacji naukowo-dydaktycznych.

Misję klasycznego szkolnictwa wyższego uzupełnia na Litwie działalność Krajowego Uniwersytetu Wirtualnego (*Virtualus Universitetas*). Jego program na lata 2007–2012 obejmuje stworzenie na bazie dotychczasowych doświadczeń oraz przy wykorzystaniu infrastruktury TIK powszechnej sieci kształcenia na odległość na poziomie szkolnictwa wyższego. W konsekwencji na Litwie następuje szybki rozwój infrastruktury e-learningowej i, co się z tym wiąże, rozwój zintegrowanej informacyjnej wirtualnej przestrzeni edukacyjnej w sektorze szkolnictwa wyższego i badań naukowych.

Zasady organizacji kształcenia na odległość reguluje Zarządzenie Ministerstwa Edukacji o kształceniu eksternistycznym i zaocznym z 2007 r.²⁴ Kształcenie na odległość dla dorosłych na poziomie podstawowym i średnim powinno być prowadzone w formie kursów i konsultacji indywidualnych lub grupowych. Konsultacje na odległość definiuje się jako działania edukacyjne prowadzone przy użyciu technologii informacyjno-komunikacyjnych m.in. poczty elektronicznej czy programów internetowych stosowanych np. w telefonach komórkowych. Zgodnie z Zarządzeniem konsultacje w tej formie mogą stanowić 1/3 wszystkich zajęć ucznia/słuchacza pobierającego naukę w trybie eksternistycznym lub zaocznym. Wszystkie konsultacje mogą odbywać się na odległość tylko w przypadku, gdy proces dydaktyczny dotyczy uczniów niepełnosprawnych.

W 2002 r. parlament Litwy przyjął uchwałę o długoterminowej strategii rozwoju państwa²⁵. W sektorze edukacji i nauki za główny priorytet uznano zwiększenie konkurencyjności edukacji litewskiej na rynku światowym, która ma być osiągnięta poprzez rozwój kształcenia na odległość oraz zwiększanie praktycznego zastosowania technologii informacyjno-komunikacyjnych w procesie uczenia się i nauczania. Dokumentem szczegółowo prezentującym plany rozwoju litewskiej oświaty oraz sposoby jego realizacji jest „Program Wdrażania Narodowej Strategii Edukacyjnej na lata 2003–2012”. Część II dokumentu określa cele, do których należą: opracowanie, zaakceptowanie oraz wdrażanie projektów kształcenia na odległość; rozwój programów kształcenia

¹⁸ (Decreto 2310/1972, de 18 de agosto, por el que se crea la Universidad Nacional de Educación a Distancia); <http://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1972-1309>; <http://www.boe.es/boe/dias/2005/04/16/pdfs/A13117-13128.pdf>; <http://www.boe.es/boe/dias/2007/04/13/pdfs/A16241-16260.pdf>.

¹⁹ http://portal.uned.es/portal/page?_pageid=93,1&_dad=portal&_schema=PORTAL.

²⁰ http://portal.uned.es/portal/page?_pageid=93,23312205,93_23312206&_dad=portal&_schema=PORTAL.

²¹ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=365736.

²² http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=370996.

²³ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=366717.

²⁴ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=303759.

²⁵ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=219184.

na odległość oraz rozbudowa sieci usług w tym zakresie (ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób o ograniczonej sprawności ruchowej i osób o specjalnych potrzebach edukacyjnych). Część IV prezentuje przykłady realizacji powyższych celów, do których zalicza się uruchomienie na Litwie elektronicznego systemu informacji dotyczącej szkolnictwa wyższego i badań naukowych – LieMSIS²⁶ oraz komputerowej sieci naukowo-badawczej – LITNET²⁷. LieMSIS i LITNET mają zostać połączone z europejskimi sieciami i bazami informacyjnymi.

Obydwie sieci wykorzystano w pierwszej dekadzie 2000 r. w realizacji „Strategii Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego na Litwie”. W 2003 r., aby ułatwić mieszkańcom kraju zdobycie i doskonalenie umiejętności w zakresie TIK, stworzono możliwość indywidualnego uczestnictwa w kursach podstaw komputerowych prowadzonych na odległość. Ponadto, w ramach szkolnictwa wyższego opracowano programy nauczania kształcenia na odległość oraz przygotowano osoby do ich prowadzenia.

Wśród innych programów realizowanych na Litwie w ramach kształcenia na odległość należy zwrócić uwagę na:

- „Program na rzecz zdobywania umiejętności obsługi komputera” (realizowany od 2004 r.),
- „Język litewski w społeczeństwie informacyjnym. Program na lata 2007–2010”²⁸ (skierowany do osób litewskiego pochodzenia będących obywatelami innych krajów, a pragnących nauczyć się języka ojczystego),
- „Zastosowanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w kształceniu ogólnym i zawodowym. Program oraz strategia na lata 2008–2012” (celem strategii jest uznanie kształcenia na odległość za równorzędną formę zdobywania wiedzy w ramach kształcenia ogólnego i zawodowego).

NIEMCY

W Niemczech kształcenie na odległość prowadzące do uzyskania kwalifikacji zawodowych lub wykształcenia na poziomie wyższym cieszy się wśród uczniów i słuchaczy ogromną popularnością. Ten typ kształcenia realizowany jest głównie przez podmioty publiczne. Organizacja kształcenia na odległość na poziomie akademickim regulowana jest statutami poszczególnych uczelni wyższych.

Sposób realizacji kształcenia na odległość oraz zasady uczestnictwa w tym typie edukacji zostały uregulowane przez Federalne Ministerstwo Edukacji i Nauki w Ustawie o ochronie uczestników kształcenia na odległość (*Gesetz zum Schutz der Teilnehmer am Fernunterricht*)²⁹. Ustawa reguluje m.in. zagadnienia związane z prawami i obowiązkami podmiotów biorących udział w procesie kształcenia na odległość, sposobem organizacji kształcenia i zatwierdzaniem programów kursów. Jako instytucję nadzorującą funkcjonowanie kształcenia na

odległość w Niemczech ustawa wskazuje Federalną Agencję do spraw Kształcenia Na Odległość – ZFU (*Staatliche Zentralstelle für Fernunterricht*).

Do uprawnień ZFU należy:

- zatwierdzanie kursów i szkoleń, które odbywają się w ramach kształcenia na odległość,
- kontrola (raz na trzy lata) poziomu realizacji szkoleń, które uzyskały wcześniejszą zgodę Agencji,
- publikacja „Przewodnika kształcenia na odległość” wraz z wykazem dopuszczonych do realizacji kursów i szkoleń oraz spisu instytucji, które uzyskały zgodę Agencji na prowadzenie szkoleń,
- wspieranie rozwoju kształcenia na odległość w Niemczech,
- doradztwo dla landów w kwestiach kształcenia na odległość,
- kontrola i karanie podmiotów prowadzących kształcenie na odległość niezgodnie z obowiązującymi przepisami Ustawy o ochronie uczestników kształcenia na odległość.

NORWEGIA

Norwegia, tak jak inne państwa skandynawskie, ma długą i bogatą tradycję kształcenia na odległość. Jedną z pierwszych ustaw oświatowych przyjętych w okresie powojennym w Norwegii była Ustawa z 1948 r. o szkołach korespondencyjnych. Pierwsza krajowa sieć szkolnictwa wyższego w ramach kształcenia na odległość (*SOFF*) powstała w 1990 r. w Tromsø. *SOFF* zajmowała się kształceniem z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych. Od r. 2004 r. *SOFF* stała się częścią sieci Norweskich Uniwersytetów Otwartych (NUO), która została założona w 1999 r. jako krajowa agencja wspierana przez Ministerstwo Edukacji i Nauki. NUO na swojej stronie internetowej prowadzi obszerną bazę kursów kształcenia ustawicznego, zarówno tych w formie kształcenia na odległość, jak i stacjonarnych, oferowanych przez wszystkie placówki.

Programy kształcenia na odległość realizowane z wykorzystaniem TIK stanowią alternatywę dla tradycyjnych kursów stacjonarnych oferowanych przez uczelnie. Programy tego rodzaju znaleźć można w ofercie większości uczelni w Norwegii. W przypadku niektórych programów zawodowych stosuje się wideokonferencje, które umożliwiają studentom z ośrodków wiejskich aktywny udział w wykładach i bezpośredni kontakt z wykładowcami. W latach 90. XX w. przy większości norweskich uczelni powstały centra kształcenia ustawicznego i kształcenia na odległość mające uzupełniać klasyczną ofertę edukacyjną. Większość kursów kształcenia na odległość (ze wsparciem państwowym) prowadzi do uzyskania kwalifikacji zawodowych. Ponad 2/3 kursów obejmuje przedmioty z zakresu ekonomii i zarządzania, technologii, komunikacji, pracy socjalnej i zdrowia. Zgodnie z obowiązującymi rozporządzeniami norweskich władz oświatowych kształcenie na odległość skierowane dla dorosłych pobierających naukę na poziomie szkoły średniej II stopnia dla dorosłych musi realizować wymóg elastyczności i dostosowania do indywidualnych potrzeb słuchacza/studenta.

W Norwegii obok sieci publicznych placówek realizujących zadania oświaty ustawicznej działają także prywatne placówki kształcenia na odległość. Były one pionierami w stosowaniu

²⁶ <http://liemis.liedm.lt/cms/liedm/app?service=external/index&sp=3883&sp=4060>.

²⁷ <http://www.litnet.lt>.

²⁸ Dėl Lietuvių Kalbos Informacinėje Visuomenėje 2007–2010 metų Programos Patvirtinimo; http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=355421.

²⁹ <http://www.gesetze-im-internet.de/fernungsg>.

transmisji telewizyjnych, wideokonferencji i narzędzi komputerowych. Obecnie 13 autoryzowanych prywatnych placówek kształcenia na odległość zrzeszonych jest w Norweskim Stowarzyszeniu ds. Elastycznego Kształcenia i Kształcenia na Odległość. Kursy proponowane przez podmioty prywatne są płatne. Stowarzyszenia i prywatne placówki kształcenia na odległość mogą tworzyć własne programy (oprócz prowadzących do uzyskania państwowych kwalifikacji na poziomie szkoły średniej i wyższej). Spośród 50 000 kursów prowadzonych każdego roku przez stowarzyszenia pozarządowe – większość są to szkolenia zawodowe. Tylko 15% z nich związanych jest z obszarem nauki języków obcych, nauk społecznych lub religii.

Długa i bogata tradycja kształcenia na odległość oraz powszechność tej formy edukacji w Norwegii sprawiło, że w Oslo pod patronatem krajowych władz oświatowych umiejscowiono siedzibę sekretariatu Międzynarodowej Rady Kształcenia Otwartego i na Odległość – ICDE (*International Council for Open and Distance Education*)³⁰. Głównym celem ICDE jest podejmowanie na forum międzynarodowym działań na rzecz promocji kształcenia na odległość.

PORTUGALIA

W Portugalii podstawą prawną do funkcjonowania kształcenia na odległość jest Ustawa o edukacji nr 46/86 z 1986 r.³¹. (nr 115/97 z 1997 r.³², i nr 49/2005 z 2005 r.³³.) oraz rozporządzenie nr 812/2010 dotyczące kształcenia na odległość dla pracowników wędrownych³⁴. Kształcenie na odległość realizowane jest przede wszystkim w obszarze kształcenia ustawicznego. Ministerstwo Edukacji i Nauki (*Ministro da Educação e Ciência*) we współpracy z Uniwersytetem Otwartym (*Universidade Aberta*) opracowuje i publikuje w ramach kształcenia na odległość materiały dydaktyczne i przygotowuje programy kursów specjalistycznych dla dorosłych oraz dla potrzeb kształcenia nauczycieli. Do ciekawszych portugalskich projektów realizowanych w ramach kształcenia na odległość można zaliczyć kształcenie ustawiczne dorosłych prowadzone od 2003 r. na Wyspach Azorskich oraz kursy kształcenia na odległość dla marynarzy/kadetów organizowane przez Morskie Centrum Kształcenia na Odległość pod patronatem Ministerstwa Edukacji i Nauki oraz Ministerstwa Obrony.

Należy też wspomnieć o utworzonym w 2005/2006 r. i wdrożonym w 2009 r. przez Departament Rozwoju Innowa-

cyjności portugalskiego Ministerstwa Edukacji i Nauki, programie kształcenia na odległość Escola Móvel³⁵.

Projekt ten miał na celu sprostanie potrzebom rodzin, których członkowie wraz z dziećmi ze względu na wykonywany zawód większość czasu spędzają w podróży. Program Escola Móvel skierowany był do uczniów szkoły podstawowej (dzieci pracowników wędrownych), a bazą edukacyjną była możliwość korzystania z komputerów posiadających dostęp do specjalnie przygotowanej platformy informatycznej. Projekt miał pełnić funkcję szkoły publicznej, która działa w oparciu o metodę e-learningu. Dzięki temu Escola Móvel zaczął umożliwiać podróżującym uczniom wypełnianie obowiązku szkolnego realizowanego poprzez wirtualną regularną obecność na platformie internetowej, która zapewniła zarówno naukę jak i społeczno-uczuciową stabilizację ucznia (stałe interakcje z tymi samymi nauczycielami i rówieśnikami).

Innowacyjny program Escola Móvel w swej pierwotnej formie nie jest obecnie realizowany, ale jego założenia dotyczące oferty kształcenia na odległość zostały podtrzymane i wykorzystane w nowym rządowym projekcie skierowanym do migrantów zatytułowanym „Kształcenie na odległość dla ludności wędrownej” (*Ensino à Distância para a Itinerância*)³⁶.

SZWECJA

Kształcenie na odległość ma w Szwecji bardzo długą tradycję. Jej prekursorem były państwowe kursy korespondencyjne, istniejące od 1898 r. Od początku istnienia traktowano je w Szwecji na równi z nauczaniem stacjonarnym, zwłaszcza że każdy kurs kończył się egzaminem „na żywo” przed egzaminatorem. Na ogromną popularność tego typu nauczania wpłynęły duże terytorium, rozproszenie ludności, mała liczba dużych miast i zbyt mała liczba ośrodków uniwersyteckich. Dodatkowo wieloletnie ogromne doświadczenie w tworzeniu sieci edukacyjnej sprawiły, że Szwecja stała się niepodważalnym prekursorem e-learningu, który zastąpił kursy korespondencyjne.

Priorytetem szwedzkiego systemu edukacji jest zapewnienie każdemu obywatelowi możliwości kształcenia, nawet jeśli zostało ono przerwane. Niezależnie od wieku i miejsca zamieszkania, każdy obywatel może podjąć naukę, którą zapewnia mu państwo. W Szwecji przyjęto wytyczne, według których w każdym okręgu powinien istnieć co najmniej jeden uniwersytet lub kolegium uniwersyteckie, a pozostałe uczelnie powinny posiadać ofertę różnych kursów i szkoleń, w tym również kursów w trybie kształcenia na odległość (e-learning)³⁷.

W Szwecji duży nacisk kładzie się na zastosowanie edukacji na odległość i e-learningu w szkolnictwie obowiązkowym (np. uczeń nieobecny w szkole z powodu choroby jest zobowiązany odrobić zaległości na zajęciach online z nauczycielem) oraz w szkołach wyższych, w których stosuje się dwa modele studiowania:

- studia w formie klasycznej – student odbywa tylko część studiów bezpośrednio na uniwersytecie obejmującą przedmioty, które wymagają praktycznego zastosowania wiedzy;

³⁰ <http://www.icde.org>.

³¹ Lei n.º 46/86 de 14 de Outubro, Lei De Bases Do Sistema Educativo; <http://intranet.uminho.pt/Arquivo/Legislacao/AutonomiaUniversidades/L46-86.pdf>.

³² Lei n.º 49/2005 de 30 de Agosto, Segunda alteração à Lei de Bases do Sistema Educativo e primeira alteração à Lei de Bases do Financiamento do Ensino Superior. http://www.dges.mctes.pt/NR/rdonlyres/AE6762DF-1DBF-40C0-B194-E3FAA9516D79/1767/Lei115_97.pdf.

³³ Lei n.º 49/2005 de 30 de Agosto, Segunda alteração à Lei de Bases do Sistema Educativo e primeira alteração à Lei de Bases do Financiamento do Ensino Superior. http://www.dges.mctes.pt/NR/rdonlyres/720F589D-0360-48D2-AE1D-80142EA2BB8A/497/11Lei_49_2006.pdf.

³⁴ Rozporządzenie Ministerstwa (lub Ministra) Edukacji z 28 sierpnia 2010 r.; Ministério da Educação, Portaria n.º 812/2010 de 26 de Agosto, <http://edi.blog.dge.mec.pt/files/2010/10/2010.pdf>.

³⁵ http://area.dgidc.min-edu.pt/escola_movel_en/escola.html.

³⁶ <http://www.dgidc.min-edu.pt/ensinodistancia>.

³⁷ „E-learning – nowe aspekty”, materiały z II ogólnopolskiej konferencji, Warszawa, 14–15 września 2010, SBP 2011, s. 85–96.

- studia w formie kształcenia na odległość – druga część studiów wymagająca wybrania i łączenia przedmiotów dostępnych na różnych uniwersytetach.

W ramach systemowego wsparcia idei kształcenia na odległość w szwedzkim systemie oświaty funkcjonuje szeroka sieć stowarzyszeń, fundacji i organizacji utrzymujących się m.in. z grantów rządowych. W tym celu powołano rządowe programy, których celem było np. opracowanie nowych metod edukacji dorosłych z zastosowaniem nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych. W konsekwencji tych działań utworzono np. Szwedzki Instytut Kształcenia na Odległość (*DI-STUM*) oraz Szwedzką Agencję ds. Elastycznych Metod Ucznienia się (*CFL*). Od 2008 r. ich zadania przejęła Krajowa Agencja ds. Edukacji, której celem jest kompleksowe wspieranie edukacji w Szwecji.

WĘGRY

Na Węgrzech kształcenie na odległość realizowane jest przede wszystkim w obszarze szkolnictwa wyższego i kształcenia ustawicznego. Odpowiednie przepisy możemy znaleźć w dwóch ustawach o szkolnictwie wyższym oraz o kształceniu dorosłych.

Ustawa o szkolnictwie wyższym³⁸ definiuje kształcenie na odległość jako szczególną formę edukacji przy zastosowaniu narzędzi TIK oraz metod dydaktycznych opartych na interaktywnym kontakcie ucznia z nauczycielem oraz samodzielnej pracy ucznia, gdzie konsultacje stanowią mniej niż 30% zajęć na studiach prowadzonych w pełnym wymiarze.

Ustawa o kształceniu dorosłych³⁹ stanowi, że edukacja dorosłych może być prowadzona wyłącznie w oparciu o zatwierdzone przez ministerstwo oświaty programy nauczania i wskazane metody kształcenia, do których zaliczono m.in. kształcenie na odległość. Ustawa stanowi, że kształcenie dorosłych może również przyjąć formę otwartej edukacji i kształcenia na odległość polegających na stosowaniu narzędzi TIK, a także metod dydaktycznych opartych na interaktywnym kontakcie słuchacza i nauczyciela oraz na samodzielnej pracy słuchacza. Okres trwania tego typu kształcenia, jak również metody ewaluacji postępów oraz warunki ukończenia kształcenia pozostają całkowicie w gestii placówki prowadzącej kształcenie dorosłych.

WIELKA BRYTANIA

W Wielkiej Brytanii kształcenie na odległość najczęściej oferowane jest w formule kształcenia ustawicznego realizowanego przede wszystkim przez uniwersytety otwarte specjalizujące się od wielu lat w tej formie edukacji. Oprócz nich kształcenie na odległość oferują także inne instytucje np. takie jak *National Open College Network*, *Open College of the Arts*, czy prywatne korespondencyjne *colleges*. Wiele jest także ośrodków specjalizujących się w zbieraniu informacji o instytucjach oferujących kształcenie na odległość. Jednym z nich jest Cen-

³⁸ <http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org/pl/files/rpkno.pdf>.

³⁹ *Ibidem*, s. 6–7.

trum Kształcenia na Odległość – *DLC*⁴⁰ (*Distance Learning Centre*) dysponujące bazą kursów i placówek świadczących usługi edukacyjne na odległość.

Oprócz uniwersytetów otwartych i instytucji o zbliżonym charakterze, także większość placówek szkolnictwa wyższego od wielu lat wprowadza coraz powszechniejszą ofertę e-learningu dla słuchaczy i studentów, którzy z różnych powodów nie mogą bezpośrednio uczestniczyć w zajęciach.

Ze względu na zdecentralizowany charakter zarządzania brytyjską oświatą kształcenie na odległość nie jest regulowane centralnie, a sama oferta kształcenia na odległość zależy w dużej mierze od typu placówki edukacyjnej, rodzaju zdobywanego dyplomu oraz zapotrzebowania wśród potencjalnych studentów na ten model kształcenia.

PODSUMOWANIE

W państwach europejskich sposób organizacji kształcenia na odległość w dużej mierze zależy od przyjętego w danym państwie modelu organizacji zarządzania oświatą. W Finlandii, Szwecji i Wielkiej Brytanii strona organizacyjna kształcenia na odległość pozostaje w gestii administracji lokalnej lub pozostawiona jest do decyzji placówki szkolnej, podobnie jak kwestie metod dydaktycznych, doboru podręczników i pomocy naukowych oraz sposobów organizacji nauczania. W pozostałych analizowanych państwach kształcenie na odległość znalazło swoje miejsce w następujących aktach prawnych: ustawy oświatowe (Czechy, Francja, Hiszpania, Litwa, Polska, Portugalia), ustawy o kształceniu ustawicznym (Grecja, Litwa, Węgry), ustawa o szkołach korespondencyjnych (Norwegia), ustawa o ochronie uczestników kształcenia na odległość (Niemcy), ustawa o szkolnictwie wyższym (Czechy, Grecja, Litwa, Polska, Portugalia, Węgry), ustawa o szkolnictwie średnim II stopnia (Finlandia). Niektóre kraje z myślą o kompleksowym podejściu do kształcenia na odległość powołały specjalne instytucje zajmujące się tą właśnie problematyką. We Francji taką placówką jest Krajowe Centrum Kształcenia na Odległość (*CNED*), w Hiszpanii – Centrum Innowacji i Rozwoju Kształcenia na Odległość (*CIDEAD*) i Narodowy Uniwersytet Kształcenia na Odległość (*UNED*), w Niemczech – Federalna Agencja do spraw Kształcenia na Odległość (*ZFU*), w Portugalii – Morskie Centrum Kształcenia na Odległość, w Szwecji – Szwedzki Instytut Kształcenia na Odległość (*DISTUM*).

ZAKOŃCZENIE

Odkąd w 1728 r. w *The Boston Gazette* Phillip Caleb nauczyciel nowej metody stenografii zamieścił ogłoszenie zachęcające mieszkańców USA do nowoczesnej nauki szybkiego pisania realizowanej za pomocą zestawu lekcji przesyłanych pocztą bezpośrednio do zainteresowanych – co uznaje się za symboliczny początek kształcenia na odległość – aż do współczesnej edukacji korzystającej z najnowszych platform edukacyjnych budowanych na bazie najnowocześniejszych technologii informacyjno-komunikacyjnych, kształcenie na odległość nadal pozostaje synonimem nowoczesności w edukacji i dążenia czło-

⁴⁰ <http://www.distance-learning-centre.co.uk>.

wieka do własnego ustawicznego rozwoju. Zwiększające się tempo życia, konkurencja na rynku pracy, szybka dezaktualizacja wiedzy związana z gwałtownym rozwojem technologicznym i globalizacją badań naukowych wymuszają na nas ustawiczne zdobywanie lub uzupełnianie wiedzy bez konieczności

zmiany miejsca zamieszkania, pracy lub aktualnego pobytu, tak aby jak najlepiej dostosować te potrzeby do naszych oczekiwań i cywilizacyjnych wyzwań. Właśnie dynamicznie rozwijające się kształcenie na odległość w Europie i na świecie wyśmienicie wpisuje się w te oczekiwania współczesnej cywilizacji.

Zespół redakcyjny:

Grzegorz Gołębiowski (redaktor naczelny), Adrian Grycuk (sekretarz redakcji; tel. +48 22 694 20 69,
e-mail: adrian.grycuk@sejm.gov.pl), Dobromir Dziewulak, Piotr Russel, Piotr Chybalski
Biuro Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu, ul. Zagórna 3, 00-441 Warszawa

Seria Analizy BAS wydawana jest wyłącznie w wersji elektronicznej.
Czasopismo jest dostępne w bazach danych BazEkon, C.E.E.O.L., EBSCO Legal Source oraz w serwisie informacyjnym EMIS.
Więcej informacji na stronie www.bas.sejm.gov.pl w dziale publikacje.
